مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

Ketabton.com

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکزمعینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

یوولسم ټولگی

۱۳۹۰ ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- محمد عزیزبختیاری
- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل
- مؤلف محمد انور مشفق

ژباړونکي:

- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل

مسلکي ایډیټ:

سرمؤلف میرعبیدالله فاضل د مدني زده کړې د پیارتمنت علمي غړی

د ژبې ایډیټ:

محمد سهراب دیدار د پشتو دیپارتمنت علمي غړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- داکتر عبدالصبور فخري،
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې، د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- داکتر اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- داکتر شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح و دیزاین:

رحمت الله غفاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی
دا عزت د هــر افغــان دی
کور د سولې، کور د تورې
هر بچی یې قهرمـــــان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅـــو، د ازبـکـــو
د پښتــون او هزاره وو
د ترکمنـــو، د تـاجـکـــو
ورسره عرب، ګوجـر دي
پامیــریان، نـورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي
هــم ایمــاق، هم پشه یان
دا هیــواد به تل ځلیږي
لکــه لــمـر پر شنه آسمان
په سینــه کې د آسیــا، بـه
لکــه زړه وي جـاویـــدان
نوم د حق مو دی رهبــر
وایو الله اکبر وایو الله اکـبـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

مدني زده کړې

لمړی څپرکی: ټولنیز کیدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنیزکیدل څه ته وايي؟ ۳
د ټولنیز کیدل لاملونه(۱) ۷
د ټولنیزېدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډيز ۱۸
دويم څپرکی: ټولنیز نظم ۱۹
د څپرکي موخې ۲۰
ټولنیز نظم څه شی دی؟ ۲۱
د ټولنیز نظم لاملونه(۱) ۲۵
د ټولنیز نظم لاملونه(۲) ۲۹
ټولنیزې سرغړونی(۱) ۳۳
ټولنیزې سرغړ وني (۲) ۳۷
د څپرکي لنډيز ۴۰
دريم څپرکی ۴۱
د څپرکي موخې ۴۲
ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۳
ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱) ۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۲) ۵۱
د څپرکي لنډيز ۵۴
څلورم څپرکي: ټولنيزې نابرابرې ۵۵
د څپرکي موخې ۵٦
ټولنيزې نابرابرې څه شی دي؟ ۵۷
طبقاتي نابرابري ٦۱
جنسي نابرابري ٦۵
د څلورم څپرکي لنډيز ٦۸
پنځم څپرکی: زموږ ټولنيزې ستونزې ٦۹
د څپرکي موخې ۷۰
زموږ ټولنيز مشکلات: بې سوادي ۷۱
زموږ ټولنيزې ستونځې: نېستي او غريبي ۷۵
زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځی) ۷۹
زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا ۸۳
زموږ ټولنيزې ستونزې: دنيشه يي توکو قاچاق ۸۷
زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنی او ترهګري ۹۱
زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلې توکی ۹۵
د پنځم څپرکي لنډيز ۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

ټولنیز کیدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنیز کیدل څه ته وايي؟
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۱)
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړکې موخې

هيله کيږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيزکيدو په معنا او ارزښت وپوهيږي،
- د ټولنيزو اړيکو په ټينګولو کې ډيره تجربه او مهارت تر لاسه کړي،
- د ټولنيزو ارزښتونو منلو ته ليوالتيا وښيي،
- د ټولنيزکيدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه وپوهيږي،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغه د ضروري ارزښتونو سره علاقمندي تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیزکیدل څه ته وایي؟

خبرې اترې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري.
د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړکولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طریقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

۱- آیا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبړکولو پر مهال د بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

۳- آیا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپیر موجود دی.

که چېرې له خپل کلي او یا ښار څخه مو نورو ښارونو او یا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مولیدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

o په ډول ډول ژبو خبرې کوي؛
o بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
o ډول، ډول خواړه خوري،
o په یو ډول مو قعیت کې ډول ډول رفتارونه یا سلوک له ځانه ښکاره کوي.

د دغه توپیرونو په لیدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پیداکېږي چې ولې خلک په بېلابېلوټولنو کې په بېلابېلو ډولونو رفتار او سلوک کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو پربنسټ عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې لکه کورنۍ، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بېلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونيسئ:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځايوکينو.

۳- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

۴- خپلو ټولګيو الوته مزاحمت ونکړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځانه سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوڅو ضروري بېلګې وې چې بايد په ټولګي کې يې په پام کې ونيسي او له هغو سره سم عمل وکړي.

له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پيروی وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

۱-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲- له زده کوونکو سره مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانۍ چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تياری ونيسي.

۴- لوست دې په سمه توګه تشريح کړي.

۵- د ښووني له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

۶- د زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نکوي.

۷- د ټولګي نظم دې ټينګ کړي.

ټولنيزکيدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کو چنيوالي کې د ډېرو ټولنيزو ارزښتونو سره پېژند ګلوي نلرو او په ورو، ورو چې لوييږو له هغوسره ډېره پېژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نوربي له موږ څخه توقع لري. دغه چلنداو اصولو ته ټولنپوهان **ټولنيزقواعد** وايي. موږ له کوچينوالي څخه په ناځاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز کيږو. **ټولنيزکيدل** په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي بلکه د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې، د ژوند کولو،دځان او چاپيريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. ليکن ورو ورو چې لويږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو اوکاري شرايطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونوته رسېږو، زموږ څخه توقع کېږي چې يولړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يولړ چارې موچې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزګارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې دټولنيز کيدو په جريان کې زده کوو، کولای شو، لاندې ټکوته ګوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيزکيدو له لارې د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي. پوهيږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپيرلري او د ټولنې غړي بايد زده کړې چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نکړي.

کاري وړتياوې او ځانګړنې

ټولنيز ژوند د ځانګړو وړتياوو غوښتونکی دی. ليکن دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پېچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نېږو. موږ هغه ټول د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړيکو ټينګول د ټولنيز ژوند يوه اړتياده له نورو سره د اړيکو په ټينګولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل ګرځي. د بيلګې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پرديو سره په

عادي ډول اړیکې ولرو. کله چې څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي باید له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضایع کوي باید د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکراره

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- په مختلفو ټولنو کې وکړی له یوبل څخه په کومو مسایلو کې توپیر لري؟

۲-ولې خلک په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟

۳- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بیان یې کړئ.

۴- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟

۵- موږ د ټولنيزکیدو له لارې کوم څیزونه زده کوو؟

۶- له نورو سره اړیکې درلودل څه اهمیت لري؟

۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ یو مثال راوړي.

کورنۍ دنده

یو دوه کلن ماشوم د یو نوي پیداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:

۱- د دوه کلن ماشوم کوم څېزونه زده دي چې دیو نوي پیداشوي ماشوم زده ندي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چاروته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خندیدل، د کورنۍ د غړو پیژندل، او ....)

۲- د خپلو لیدنو پایلې په خپلو کتابچو کې له ځانه سره ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته له ځانه سره راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزكيدو لاملونه(۱)

په تير لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنيز ژوند او ټولنيز شخصيت پيدا کوي او په يوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتيا تر لاسه کوي. په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لرې څرګندونې سره د ټولنيزکيدو د لاملونو په اړه وڅيړو.

پرتله يې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنيزکيدو د لاملونو له ډلې څخه يو لامل ګڼل کيږي، ستاسو په اند:

۱- ماشوم کوم څيزونه د کورنۍ په چاپيريال او کوم څيزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

۲- د ټولنيزکيدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپيريال دی چې غړې يې د نسبي او نسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره، ټينګې او نږدې اړيکې لري. ماشوم په يوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه يې پيژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنيو کلونو کې د ټولنيزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تياری لري، ځکه چې د پيدايښت په پيل کې هغه د يوې سپينې تختې په څېر له هر ډول خبرتياوو، معلوماتو او وړتياوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنيزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه: مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

- ځرنګه خبرې وکړو،
- خپل مور پلارته او د کورنۍ مشرانو او لویانو ته درناوی وکړو،
- ځرنګه د خپل ځان او چاپیریال پاکوالی وساتو.
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مینه ولرو،
- ځرنګه له نورو سره رفتار او ژوند وکړ،
- ښه او بد یوله بل څخه جلا کړو،
- په دیني عقایدو او ارزښتونو باور وکړو،

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځینې لارې چارې په قصدي توګه او د یو پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو یوه برخه په ناڅاپي او غیر قصدي ډول زده کېږي.

د بیلګې په ډول: د والدینو(پلار او مور) اخلاق کېدای شي چې د یو اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانوته ولیږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښايي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونیسي(د هغوی د اخلاقو تقلید دې وکړي) نو په دې توګه، که چېری پلار او مور د ښه اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خویه وي د هغوی او لادونه به هم د دغه اخلاقو تقلید کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې پلار او مور د خپلو او لادونود شخصیت مهمې ببلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي د کوچنیانو نږدې خپلوان چې تل هغوی سره تګ او راتګ لري او یا تل ورسره اړیکې لري د کوچني په شخصیت نیغ په نیغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران ورونه او خویندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې او نیکونه او د هغو په شان نور چې تل بې د کوچني سره سروکاروي د کوچني د شخصیت په جوړولو کې مستقیمه اغېزه لري.

له دې امله چې په هر هېواد کې مذهبي، قومي، طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه دکو رنۍ له خوا ساتل کیږي او رواج پیدا کوي. نوی نسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ له خوا په ځانګړو کوچنیوفرهنګونو ترڅاو پیدا کوي نوله همدې امله، کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په تشکل او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري. خو دا باید په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپیریال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک دله منځه وړلو یا لیرې کولو په معنا نده. په حقیقت کې د کورنۍ له چاپیریال او نږدې خپلوانو سره اړیکې د کوچني د شخصیت د تشکل لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصیت د کوچني د کړو وړو او اخلاقو په توجیه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

دهم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېریال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او د خپلو همزولو سره په لوبو او تفریح پیل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنیز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنیزو رولونو، لکه د **پلار، او مور، ښوونکي، پولیس،** او داسې نورو سره پیژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنیزو رولونو سره پیژندګلوی ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تیاریږي.

سربیره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه یوله بل سره اړیکې ټینګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه دښمني او شخړه وکړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښایې په ښکاره کې ساده په نظر راشي خو د ټولنیز ژوند لپاره ډېر اړینې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصیت او رفتار باندې ژور اغېز کوي. هغوی له یو بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې د خپلو همزولو سره یې کوي د خپلو هیلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي. سر بیره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور دهغه له شخصیت، رفتار او اخلاقونه پیروي کوي. داسې خلک پر خپلونورو همزولو باندې ډېره اغیزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثیرات چې همزولي یې کولای شي پر موږ ولري، باید کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پیژند ګلوی او دقت له

مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نیسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هیڅکله هم پیروي ونکړو.

د اسلام ستر پیامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړي او په ښکاره ډول یې خپل پیروان دې مهمې موضوع ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دين وي او له تاسو نه هر يو بايد پام وکړي چې له چاسره د دوستۍ پیمان تړئ.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کورنۍ د ټولنيز کېدو په برخه کې څه اهميت لري؟
۲- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنګه وي؟ بيان يې کړئ.
۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډېرو زده کړوته تياری لري؟
۴- مور په کورنۍ کې کوم څيزونه زده کوو؟
۵- کورنۍ څرنګه زموږ شخصيت جوړ وي؟
۶- په کورنۍ کې څوک له ټول زيات د کوچني په شخصيت اغېزمن دی؟
۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د کوچني د شخصيت په جوړښت کې اغېزمن دي؟
۸- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟
۹- کوچنيان له همزولو او هم لوبو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
۱۰- د خپل هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه موږ ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه سلا وکړئ او هغه کارونه چې موږ يې د دوی له هريوه نه زده کوو په يو لست کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزکیدو لاملونه(۲)

په تیر لوست کې مو د ټولنیزیدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنیزکیدو د نورو لاملونو سره پیژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ د ټولنیزکیدو دوه نور لاملونه دي. ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شیان زده کوو؟

۲- له رسنیو څخه کوم ځیزونه زده کوو؟

۳- د ټولنیز کیدلو د لاملونو له ډلې څخه یې کوم یو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنوکې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لیږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړینې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظیفه پر غاړه اخیستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، لیکلو او شمېرلو وړتیاوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنیز ژوند له اړینو چارو او برخو سره، دیني چارو تاریخ، جغرافیه،کیمیا، فزیک، ریاضي، او عقایدو سره پیژند ګلوی تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپیریال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نیسي.

د خلکو تعاملات اوچلند یو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي بلکه اړیکې او چلندونه په دې چاپیریال کې رسمي او غیر عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کېږي، ډېرې خبرې،

موضاعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول وربښودل کېږي.

د بیلگې په توگه:

زده کوونکي د ښوونځي د ورځني پروگرام ترڅنگ زده کوي چې:

۱- نظم مراعات کړي،

۲- پاکوالی په پام کې ولري،

۳- نوبت په پام کې ونیسي،

۴- د ښوونځي د چارواکو داوامرو پیروی وکړي،

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونوکې له نورو سره سیالي وکړي،

۶- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړي،

د ښوونځي تر څنگه جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې ورتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. کوچنیان په جومات کې د تعلیم له طریقه دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانگړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعایروته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په کوچنیانو کې په بنستیزه توگه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاونه پیل کېږي. همدارنگه د جماعت په لمانځه کې گډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تگ راتگ کوي تقویه کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپیریال او ماحول هم د کوچني په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروگرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولیږي هم د کوچني پر شخصیت اغېزه کوي.

ډله ییزه رسنۍ

په تیرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو له لارې تر لاسه کول خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنیزو رسنیو وسایل په لاندې ډول دي: رادیو، تلویزون، انټرنیت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زیاتره وخت د ورځپاڼو یا مجلو په لوستلو، رادیوته په غوږ نیولو، د تلویزون په لیدلو یا سینماته په ورتگ تېروو. په ځانگړې توگه په ښارونو او هغو کلو کې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بریښنا انرژۍ شتون لري او تلویزوني شبکې او چېنلونه فعالیت ولري، ماشومان له نورو څخه ډېر خپل وخت د تلویزون په لېدلو تېروي. ټولنیزې رسنۍ نږدې د هرشي په اړه خپلو اوریدونکو او لیدونکوته معلومات ورکوي. د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د ورځنیو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرګندوي، د علمي او تکنالوژۍ په اړوند او د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاریخي پېښې تشریح او بیانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقاید، ارزښتونه او رواجونه تشریح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نیولو سره چې د رسنیو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې د رسنیو څخه اخیستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقایدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

باید په پام کې ولرو چې ټولنیزې رسنۍ ،کیدای شي مثبته یا منفي اغیزه ولري.د بېلګې په توګه: که چېرې په دقیقه اوکره توګه وکارول شي کولی شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځایي عقایدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي یووالی او هویت ځواکمن کړي. لیکن له هغه پرته همدغه وسایل کولی شي چې د مذهبی اوفرهنګي ارزښتونو او رواجونو د ویجاړۍ لامل وګرځي او ملي یووالي او هویت ته زیان ورسوي.

ډله ییزه رسنۍ او د ډله ییزو اړیکو وسایل د انسان عقل او شخصیت ته د جهت ورکولو او تشکل وسایل شمېرل کېږي.که چېرته له هغو څخه د یو هېواد په آبادولو او سالمه لاربښوونه کې ګټه واخیستل شي،کولای شي هغه ملت یو حیرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي. او که د دښمن په لاس کې ولویږي نو له هغه نه به یوه تباه کوونکې وسیله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانونه کوم شي کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي.

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلنې نه ښوونځي ته استوي؟

۳- ښونځی کوچنیانو ته کومې وړتیاوې ورزده کوي؟

۴- د وګړو کړه وړه په ښوونځي کې باید څرنګه وي؟

۵- په جوماتو کې کوچنیان کوم شیان زده کوي؟

۶- د ژوند چاپېریال کوچني او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷- ډله ییزه رسنۍ څه شی ته وایي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ډله ییزو رسنیو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوه مخونو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنيز اړخه، هر يو د دغو پړاوونو څخه د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکي دي چې بايد په پام کې ونيول شي.

دغه واقعيت ته په پام سره، لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هرسني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډېر شمېر پړاوونه بيان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټيزه توګه د ژوند اړوند دي خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عين حال کې ټولنيز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپير لري.

ځکه نو موږ بايد زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولی شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د وړکتوب پړاو

د وړکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ وه، له دې امله چې کوچنيان ډېر ژر په کروندو او کار ځايونوکې په کار ګمارل کېدل او له لويانو سره يې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې کوچنيان په ډېره هوسانيه کې ژوند کوي او په تفريح او زده کړه بوخت وي.

د وړکتوب يا کوچينوالي موده د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ موده ده. له همدې امله، پلار او

مور او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنیانو لپاره خوندي او مناسب شرایط چمتو کړي چې د هغوی کوچنیان د ټولنیز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. کوچنیان په تېرو عمرونو کې ډېر په تفریح او لوبو بوخت وي او پلار او مور د کوچنیانو لپاره د لوبو ډول ډول وسایل چمتو کوي او د هغوی لپاره خوندي او مناسب شرایط برابروي چې وخت په خوښۍ تیر کړي. نن ورځ د کوچنیانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصویرونو څخه ګټه اخیستل کېږي او همدارنګه تلویزیوني خپرونې د هغو د بوختیا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

کوچنیان معمولاً له کار، اقتصادي بوختیا او چارو معاف دي او ډېر ټولنیز او د کورنۍ مسؤولیتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. کوچنیان له شپږ کلنۍ نه وروسته په پټو ستر ګوتقلید کوي او له هر چانه زیات د مور او پلار، مشرانو ورونو او خویندونه اغېزمن کېږي. خو له اووه کلنۍ نه وروسته د ژوند مسئلې او ورتیاوې په دوه طریقو زده کوي:

یوه طریقه له چاپیریال، دوستانو، کورنۍ، رسنیو او داسې نورو نه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دوهم دا چې لوست او تلقین زده کوي. اوسني کوچنیان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤولیت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي نو د لویانو په شان سزا نه ورکول کېږي. خو په اسلامي تعالیمو کې د کوچنیانو د ودې سن له اتلس کلنۍ څخه ټیټ ټاکل شوی دی. په اسلامي فقه کې د هلک او نجلی احتلام ته رسیدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسیدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسیږي د ټولنیز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه یو یې هم د مسؤولیت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پیل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه یو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډېرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د تر سره کولو موده ده. همدارنګه ډېر ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کیدای شی د ژوند په دغه پړاو کې پیښ شي، یو هم په یوه دنده بوختیا ده چې ممکن د ژوند تر وروستیو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د یوه ځانګړي سبک لرلو ته اړدی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپیرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنو کښې دلویانو په پرتله مختلفي جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډېر فعال او ځواکمن وي. په ټولیزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لویانو په پرتله تر ډېرې کچې توپیر لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړین مسؤولیتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځینو برخو کې له اړینې تجربې څخه برخمن ندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عمر منځنی پړاو

د عمر منځنی موده چې له۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکی ده. په دغه موده کې خلک د چارو د تر سره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم يې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووایو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤولیتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

خلک د منځني عمر لرونکو څخه هیله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعایت کړي. له هغوی څخه هیله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړووړواوناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډیر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ اوښه بریښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکولپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړنه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاوته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډیر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنوکې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې، د بوډاګانو فزیکي فعالیتونه کمرنګه کېږي لیکن د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلک (بوډاګان) د ډېرو تجربو د لرلو له امله پریکړې کوي او یا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. لیکن په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې، د ډیر عمر لرونکو خلکو حالت توپیر کوي.هلته کله چې خلک د ژوند دغه پړاوته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای باید د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي. خو د اسلام د مقدس دین له نظره لویان ډیر حقوق لري چې له هغې ډلې نه د هغوی د مادي او معنوي اړتیاوو پوره کولو نه یادونه وکړو. کورنۍ باید لویانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتیاوې لکه، خواړه،پوښاک، او استو ګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی باید د علاج لپاره ډاکتر او یا روغتون ته بوځي. که چیرته کوم شي ته اړتیا پیداکړي ،باید پوره شي او ښه سلوک ورسره وشي. او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساینې اوآرامه ژوند زمینه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي اوبد سلوک نه ډډه وشي. که چیرته لویان(بوډاګان) خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساینې او سوکالۍ د وسایلو پوره کول په غاړه واخلي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنیز ژوند په موده کې کوم پړاونه تیروي؟
۲- د کو چنیوالي په پړاوکې د مور او پلار دندې د کوچنیانو په وړاندې څه شی دي؟
۳- د کوچنیوالي پړاو کومې ځانګړنې لري؟
۴- د ځواني دوران له څوکلنۍ نه پیل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟
۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتیاوې لري؟
۶- ولې د ډېر عمر خاوندان د پریکړې او تصمیم نیولو په سر کې ځای لري؟
۷- د اسلامي نړۍ او د غرب نړۍ د بوډاګانو د موقف او موقعیت توپیر په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د کوچنیوالي او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

د لومړي څپرکي لنډیز

- هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري اوپه فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.
- له نورو سره اړیکې در لودل دټولنیز ژوند یوه اړتیاده.له نورو سره په اړیکو در لودلو کې بریالیتوب، په ټولنیز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل کرځي.
- کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کیدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.
- کورنۍ هغه ډله ده چې غړي یې د نسبي اونسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره ټینګې اونږدې اړیکې لر ي.
- ښوونځی اوډله ییزې رسنۍ هم د ټولنیز کېدو دوه نورلاملونه ګڼل کېږي.
- ټولنیزې رسنۍ په لږوخت په ډېره چټکتیا سره اطلاعات رسوي. چې دا رسنۍ له راډیو، تلویزیون، انټرنیټ،ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.
- د کوچنیوالي پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو؛

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۳)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپيژني،
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوی تر لاسه کړي،
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي،
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني،
- د ټولنيزوسرغړونو لاملونه وپېژني،
- له قانون سره علاقمند شي،
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظم څه شی دی؟

پرتله یې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بیا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو د شاتو د مچیو او یا د مېږیو خونه لیدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنګه ژوند کوي؟

۲- د شاتو د مچیو او د انسان د ژوند تر منځ څه توپیرونه او ورته والی وینئ؟

څرنګه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډېرو وګړو او ډلو څخه رامنځته کېږي، د دغو ډېرو وګړو د شتون، د ګروپونو د ډولونو او په اړیکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توګه د یو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولی شو په هغې کې په هو ساینه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهیدو لپاره یو مثال راوړو: ښایي تاسو د شاتو د مچیو او یا مېږیو خونه لیدلې وي. د شاتو مچۍ او مېږي ټولنیز ژوند لري او ډېر شمېر یې په یوه خونه کې ژوند کوي. ټولنیز ژوند په دې معنادی چې هریو یې یوه ځانګړې دنده پرغاړه اخیستې او په ښه توګه یې تر سره کوي.کله چې په سل ګونو مچۍ په یو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنیز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچۍ او یا مېږیان د یو بل تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګ را ټولوي هغه ځانګړې غریزه ده چې خدای (جل جلاله) د دوی په وجود کې نغښتې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه سرغړونه وکړي، خپلې چارې مخته بیایي او لامل یې دادی چې دوی په همدا شان پیدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچیو ژوند ته ورته دی. ځکه چې انسانان هم ټولنیز ژوند لري، ډېرشمېر خلک په یوه ټولنه کې ژوند کوي، له یوبل سره اړیکې لري او له یوبل سره مرسته کوي. لیکن د انسان د ژوند او د شاتو د مچیو د ژوند تر منځ یو بنسټیز توپیرشته او هغه هم دادې چې: کوم عامل یا لامل چې انسانان د یوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنیز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پیدایښتي خاصیت نه دی بلکه ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنیزه توګه یو فرهنګ دی. د نظم منبع د انسانانو له خوا په ارادي او عقلمندۍ سره منځ ته راځي خو د شاتو د مچیو نظم غیر ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنیز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه وپوهېږو، ټولنیز نظم په دوو کوچنیو او لویوکچو تر څېړنې لاندې نیسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

په کوچنۍ کچه له ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې را منځته کړي. د بېلګې په توګه: کله چې تاسو د یو توکي د پېرېدو لپاره یو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بیانوئ او هغه ستاسو په منظور پوهېږي او که چېرته ستاسو د اړتیا وړ توکی ولري، هغه توکی تاسوته درکوي او په بدل کې یې خپلې پیسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقیقت کې ډېره پېچلې او په عین حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ضروري ده. ستاسو اړیکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو یوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ. او که چېرې هغه یو پردی موجود وي او ستاسو د ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شي کولی چې یوله بل سره په آسانۍ اړيکې ټينګې کړئ.

نو موږ له دې امله کولای شوچې له خلکو سره اړيکې ټينګې کړو چې موږ ټول د ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن یو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ، له هغوی سره چلند وکړو.

لويه کچه (**سطح**)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بيلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته: نانوايي ته ځئ او ډوډۍ رانيسئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي ته ځئ او درس لولئ، هيڅکله دغو ځايونوته د تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي،کور** او يا هم **ښوونځی**خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه د يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه، اوګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد د قانون څخه پيروي کوي.په حقيقت کې، ټولنه د يو انجن په څېر ده چې د ډېرو ورو او لويو برخو څخه رامنځته شوې او په يو ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي، څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او میږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دي؟

۵ ټولنیز نظم په کوچنی سطح څه معنا لري؟

۶- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

۷- یوه بیلګه د نظم د کوچنی سطحې او یوه بیلګه د نظم د لوېي سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه (۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په اند:

۱- آيا زموږ ټولنيز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل ګرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنګه چې په تير لوست کې مو لوستل، له دې سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنيز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنيز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړکې بدلون نه مومي: د پېړيو، پېړيو راهيسې دوی په يوې طريقې سره خونه جوړوي، په يوه ډول د ګلونو ښېرازه (شيره) راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په يوه ډول تغذيه کوي، او په يو شان کارونه سره وېشي. ليکن د انسانانو ټولنيزې اړيکې د يولړ اصولو، قوانينو او معيارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي يو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معيارونه مراعات کړي.

نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانينو پېژندنه چې زموږ د ټولنيز ژوند او اړيکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونوکې به يې وڅېړو.

ټولنيز ارزښتونه

موږ د ډېرو څيزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه يابد، سم يا ناسم ګڼو. د بېلګې په توګه: يو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتينولي او امانتداري ښه ګڼو. يو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خيانت، چغلي او دروغ ويل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهيم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخوکې زموږ د قضاوت

کولو معیار گرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلندونه وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، ځکه چې په دې صورت کې هغوی نه شي کولای پردې چې کومې چارې باید تر سره شي، کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دي، له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نه شي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلندونه تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته صرف وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی لیکن دانه وایي چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او احترام او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزشتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي ترڅو موږ وکولی شوپه ورځنیو کړو وړو کې له هغو نه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو نه برخمن دي چې کولای شي د دغو عامو ارزښتونو نه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې دکړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهیږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور نه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګروکړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای(ج) ته ورنږدې کوي او د دنیا او آخرت نیکمرغۍ ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې یو له بل سره اړیکې ټینګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره ندي، بلکه هغوی په منظمو ډلوکې له يو بل سره اړيکې لري او له دې لارې زموږ اړيکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولوکې مرسته کوي. د بيلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې و نيسئ. خلک په يوه ځانګړې ټولنه کې، له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کو لی شي څورولونه ولري. د بيلګې په ډول:

يو کس په کور کې **مور** او **ماندينه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولي غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته سمون ورکوي. ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار ولري چې د يو لړ ځانګړو چلندونو نه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړيکو د نظم، همغږۍ او د سپلين په معنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟بیان یې کړئ.

۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظرکې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوی څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه(۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ:

۱- آیا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- او که چیرې فکر کوئ چې دا کافي ندي، بيانو د کومو طريقو او لارو وړانديز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربيره چې د انساني ټولنې او د شاتو د مچيو د کندو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نده او انساني ټولنه د نظم او د سپلين د شتون سره چې لرې بې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوس ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو رپوټ تر سترګونه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځته کولو او د ټولنيزې ادارې د راوستلو لپاره نورو وسايلو، او لارو چاروته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډېر ضروري لارې او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې، او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورواو ګانونوڅېړنې ته ځانګړی کړی دی. د يو هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يوبل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمي به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزيدو

لامل وګرځي. ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پیداکوي چې لوسړی، ښه قانون ولري، دوهم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو یوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، لیکن کله چې نفوس ډېر شو نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتیا پیداشوه.

قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، خو بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظیموي او له یوې خوا د وګړوترمنځ اړیکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړیکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لویې او پیچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسی قانون ډېر جامع او ټولنیز خو اړین او ضروري مسایل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانینو بنسټ او د مور حیثیت لري. نور قوانین د اساسې قانون پر بنسټ را منځته کېږي څرنګه چې و لیدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کیږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېواد کې د رایج مذهب په رڼا کې ترتیب او جوړېږي که داسې نه وي نو هغه قانون د شریعت له نظره د اعتبار وړ نده او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پولیس

په مدرنو او پر مختللو ټولنوکې قانون یو ضروري شی ګڼل کېږي، لیکن قانون، باید اجرا یوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراییوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پولیس هغه ځواک دی چې د نظم د را

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

وستلو او خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنۍ نظم او امنیت د مجرمانو او بلوا ګرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضاییه ځواک د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي. قضاییه قوهٔ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي قضاییه قوه به د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمه داسې ځای دی هغه خلک چې په حقونو یې د وګړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي هلته مراجعه کوي.

که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسیږي او دوهم هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به ووینې، له تیري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنترول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومیږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تیروي. یو شمېر خلک له دې ویرې چې په زندان کې ونه لویږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي څرنګه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو نه استفاده کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل ګڼل کېږي.

یو بله د نظم او دسپیلین ساتلو وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت کولو، له خدای (جل جلاله) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینګ ایمان درلودونکي وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په

دې پوه شي چې د موږ د کړو وړو له ذرې ذرې نه پوښتنه کېږي، نو دا روحيه پخپله په انسان کې د ننه په پوليس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنايت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل کرځي؟
۲- له نورو لاملونو چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب گرځي نوم واخلئ؟
۳- هغه مهمې وسيلې چې په ټولنه کې د نظم راو ستلو لپاره ترې کار اخيستل کېږي کومې دي نوم يې وا خلئ.
۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟
۵- که په ټولنه کې قانون نه وي څه به وشي؟
۶- د قانون له پشتوانو څخه د يو نوم واخلئ.
۷- د مجرمينو زنداني کول د ټولنې لپاره څه گټې لري؟
۸- آيا له يادکړی شويو دينې او حسي وسايلونه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپلين په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هېواد د اساسي او مدني قانون په باره کې يوه مقاله وليکئ چې له دومخونونه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې(۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو داسې څوک لېدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلک، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنګه چې په تيرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډېر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيکې تنظيموي. ډېرې وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه باندې حاکم وي. له خلکو څخه هيله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړين او ضروري ارزښتونه رعايت کړي. ليکن که چېرې يو شمېر کم رنګه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلکو لخوا ترپښو لاندې شي او له پامه وغورځول شي، نورو ګړي هغه تر يوې کچې له پامه غورځوي او په پايله کې په ټولنيز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځته کېږي. ليکن په ټولنه کې داسې وګړې هم تر سترګو کېږي چې ډېر

شمېر اصول په څوځو ځله تر پښو لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په ګټې اخیستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي.دې ډول خلکوته ، سر غړوونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وایي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځینې خلک سرغړونه کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به په دې او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځینې ضروري لاملونه یې په لاندې ډول دي:

د نفوس ډېر والی

د وګړو شمېر له هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دی، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې او یو بل سره ستونزمنې کېږي.

د نورو سره د لېدلو، خبرو کولو، او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي.کله چې د مخامخ اړیکو کچه راټیټه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټیټیږي. له دې کبله له نورو سره دپیلتوب او نږدې والي احساس کمیږي اودجرمي اعمالو کچه لوړیږي. له دې سربیره په ډېر نفوس کې د سر غړوونکو او جنایت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري.هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباً کوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړې سبکونه را منځته کوي. د پاملرنې وړده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د تربیت نشتوالی او جهل دی. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه تربیت شوی وي له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي سرغړونې زیاتي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنگه چې د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې، د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ باعث کرځي خو د احادیثو شارحین دا تشویق او هڅونه د اصلاح او تربیت سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلواولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یو نیک عنصر په توگه یې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه نو دا تشویق او ترغیب هغه چاته نده چې د اولادونو د ښې تربیې او روزنې وس نلري.

کډوالي

کډه کول او میشته کیدل دوگړو په کړو وړو ډېره اغیزه لري.کله هم کډوالي داخلي وي.چې یو زیات شمېر خلک دځینو لاملو نو له کبله لکه جگړه، قحطي، وچکالیو یا د سیلاو له امله دیو هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي.کله هم داکډوالۍ بهرنۍ وي، یعنې یوشمېرخلک د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کیږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډېر تر اغیزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېریږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو گروپونو نه تشکیلیږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو گرو پونو نه تشکیل شي،د ډېرو انحرافي کړووړواحتمال وجود لري. په عامه توگه،که چیرته د نفوس شمېر دطبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کیدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنگ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډېر امکان لري چې په داسې ټو لنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي.خو له دې پرته، ممکنه ده چې دوگړو په کړو وړو اغیزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم(سر غړونکی)چا ته ویل کېږي؟

۲-کوم لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیایي؟

۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمون نه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل آند څرګند کړئ.

۴- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه تاثیر اچوي؟

۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

دمهاجرت په باره کې څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې(۲)

ستاسې په آند:

۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولی شو له سرغړو نو نه مخنيوی وکړو؟

په تير شوي لوست کې مو په سر غړو نو باندې د نفوسو د اندازې او کيفت د اغيز ې په اړه بحث وکړ. په دې لو ست کې به د سر غړونې او انحراف په اړو ند د ځينو نظرياتو په باره کې څرګندونې وکړو.

د فشار جوړونې نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسيدو روا لارې او وسيلې ورښيي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا و سايلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي،د بېلګې په تو ګه: په يوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينګار کېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي .په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلک د فشار لاندې دي ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسايلو نه کار آخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي بايد اجتماعي موخو ته د رسيدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې دډېر زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تير وتنو لاس

پورې کوي خو نیستمن ممکن له یوې هټۍ یا کور نه یو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نیستمنو خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نده خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو اونیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا ده او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړی نه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلک دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبونه چې مرتکب کېږی په امان کې پاتې کیږي، مګر نیستمن خلک د ډیر وړوکی جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تیروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسیږي مګر یوازې نیستمن او فقیران جزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي نو خلک هغه ته سر غړونکی وایي اوپه هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته دغله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړنو هغه په دې باور کیږي چې په ربښتیا هم دی سر غړونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري. نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو نو د عادي خلکو سره بې فاصله زیاتېږي او کیدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې وهلو نه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا نه په خلکو کې رواج درلود داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه دکوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکه هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي. د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له ګناه کولونه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونونه د ډډې کولو انګېزه وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعدي دا نظریه په داسې ډول لنډه کړیده:

پسر نوح با بـــــــدان بنشست　　　خانـــدان نبو تش گم شد
سگ اصحاب کـــهف روزی چند　　　پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کیناست له بـــدانو سره　　　د پیامبری کو رنـــۍ یې شوه ورکه
دکـــهف داصحابو سپي یو څو ورځې　　　وګرځید کسانو سره ،کس شو،څکه

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- سرغړونکی چاته ویل کېږي؟
۲- د فشار جوړونې نظریه څه شی ده؟
۳- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې دسر غړونو په را پیدا کیدو څه اغیزه لري ؟
۴- - د انتقال نظریه څه شی ده، توضیح ورکړئ؟
۵- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.
۶- له سرغړونې نه د پاکې مهمه طریقه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنګه کولی شو له جرم او سرغړونې نه مخنیوی وکړو) یو مقاله چې له دو مخونو نه کمه نه وي ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډيز

- په کوچنۍ کچه د ټولنيز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړووړو نه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ د يوبل سره اړيکې را منځته کړي.
- ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معيارګرځي. د ارزښتونو پرته خلک د يوبل سره د اړيکو په ټينګولو کښې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي.
- خلک په يوه ټولنه کې د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټو لنيزو چارو اورولونو کې دهغو په رعايت کولو سره، له تاو تريخوالي او ګډوډۍ نه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.
- قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينيه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، ولې بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څار کوي.
- د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آيا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

- ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۱)
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکی موخې

تمه کيږي چې زده کوونکي ددې څپرکي په پای کې وکولای شي چې:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنايي پيدا کړي،
- د ټولنيزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنيزو بدلونونو لا ملونه تشخيص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښيګڼو او زيانونو پوه شي،
- د ټولنيزو بدلونونو دکنترو لولو لاره وپيژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډېر شيان زياته موده ثابت پاتې کيږي او بدلون نه کوي، خو ځيني شيان بدلون کوي، ستاسې په آند:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې په خپله هغه ليدلې وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانو کې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً په يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغو ستلې،يو ډول خواړه يې خوړله او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخو کې په سترګو کېدل ډېرکرار او حتا دليدلو وړ نه وو. خو د اوه لسمې ميلادي پېړۍ نه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍوده وکړه د بشر د ژوند ټولو برخو په ډېره چټکتيا سره بدلون پيل کړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډېر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او د پخواني نسل نه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې بايد ډېرې ورتياوې زده کړي ترڅو وکولی شي په خپل شغل او ټولنيز مقام کې پاتې شي. موږ نشو کولی په ځوانۍ کې په هغې پوهې او ورتيا چې په کوچنيوالي کې مو زده کړې

دي، خپلو موخو ته ورسيږو. بلکه بايد په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتياو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نويو شرايطو لپاره آماده کړو.

د ټولنيز بدلون اهميت او ګټې

د ټولنيزو بدلونونو د پيژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د يو غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنيزو جريانونو نه خبريږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوندکې د هغو له اغيزې نه خبريږو.

کوم ډو ل بدلونونوته (ټولنيز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونو ته هغه وخت ټولنيز ويلی شوچې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم ديو يا څو کسانو په ژوندکې بدلون راځي خو په ټوله ټولنه اغيزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنيز بدلون نه راځي. مګر ځينې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډيري خلکو باندې اغيزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنيز بدلون ويل کيږي. ټولنيز بدلونونه کيدای شي په مختلفو سياسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخوکې منځ ته راشي. د بيلګې په توګه: په هېوادکې سياسي انقلاب او د سياسي نظام بدلون کيدای شي يو سياسي بدلون وګڼل شي. خو بايد په ياد ولرو ،کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سياسي بدلون نه راځي. په يوه هېوادکې سياسی بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سياسي نظام کې بې بدلون راشي.

سياسي بدلون کيدای شي له انقلاب پرته او د رفورم اواصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختيا پروګرام په هېوادکې طرح او پلې شي او دڅوکلونو په موده کې داقتصاد برخه د پاملرنې وړ وده اوپرمختيا وکړي، کولای شو ووايو چې په دې هيوادکې داقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بيلګې په توګه: د خلکو د لوبې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نيستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخوکې ښکاره ښه والی څرګندشي.

يو بل ټکي چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شی دادی چې بدلونونه کيدای شي مثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او يا منفي وي. ځيني بدلونو نه څرنګه چې د اقتصاد په برخه کې موږ مثال ورکړ، کيدای شي مثبت بدلون وګڼل شي. ځکه چې دهغه بدلون پايله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. مګر ځيني بدلونونه کيدای شي خلکو ته زيان رسونکې پايلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې يرغل ګرو پر ضد د جهاد نه وروسته کورنۍ جګړې چې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځيدې.

د ټولنيز بدلون پديدې او نښې نښانې

ټولنيز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنيزې سيالۍ بدلون موندلی دی. زياتره نړيوالې ژبې په سيمه ييزو ژبو اوښتې دي او سيمه ييزو ژبو په نړيوالو ژبو بدلون موندلی دی. اغېزه کول او اغېزمن کيدلو په بې ساري ډول چټکتيا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخليک په ټاکلو کې پراختيا موندلې، د تعليم او زده کړې وسايل ډېر شوي دي، چې تقريباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنيز بدلونونه که چېرته کنترول او هدايت شي کيدای شي د ټولنې د خوزښت ماشين د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، څرنګه چې د بدلون نه شتون به د ټولنې د سکون او د هغې د ځای په ځای پاتې کيدو او دريدو په معنا وي. نو هيله کېږي چې د ټولنيزو بدلونونو عوامل چې په راتلونکو لوستونو کې يې مطرح کوو، وکولای شو په هوښيارۍ سره دا ټولنيز بدلونونه کنترول او هدايت کړو او له هغه نه د هېواد او ټولنې په ګټه استفاده وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟

۲- بدلون تعریف کړئ؟

۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.

۴- د بدلونو ډولونه واضح کړئ.

۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونه واضح کړئ.

۶- د ټولنیز بدلون د موضوع په باره کې توضیحات ورکړئ.

۷- سیاسي برخه کې بدلون څرنګه پیښیږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱)

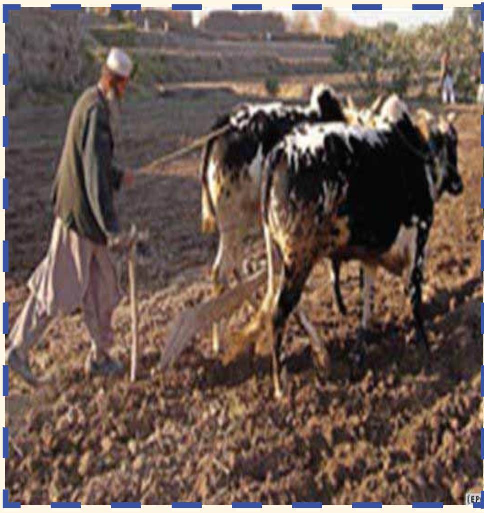

فكر وكړئ او ځواب وركړئ

د تېرشوى لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب وركړي.

۱- ټولنيزارزښتونه په بدلونونوكې څه رول لري؟

۲- آيا د ټولنيزو بدلونونوكوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضيح وركړئ.

د ټولنيزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاريخي بدلونونو لپاره په كار وړل كېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاريخ په اوږدوكې د يو ملت او ټولنې د ژوند په قواعدوكې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنيو عواملو او له هغه ځواک نه چې د ګروپ د داخلي او بهرنيو شرايطو زېږنده دي منځ ته راځي.

د ويلوو ده چې د بدلون كچه په پرمخ تلليو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنوكې توپير لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنوكې بدلونونه په آرامۍ سره راځي په داسې حال كې چې په پرمخ تلليو ټولنوكې د بدلونونو اندازه په بدلون وركوونكو پورې تړاو لري چې په يو ځانګړې وخت كې له هغه نه كار اخيستل كېږي. په لنډه توګه ويلى شو چې ټولنيز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنيز جوړښت كې د ننه د ټولنې په حجم يا په ځانګړو ټولنيزو بنسټونوكې او د دې بنسټونو له اړيكو نه منځ ته راځي.

ټولنيز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طريقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي يوه ډېر ګټوروي. په دې لوست کې د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه تربحث لاندې نيسو.

ارزښتونه (عقيدې)

د ټولنيزبدلون له مهمو لاملونو څخه يو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقيدې دي. ټولپوهان په دې عقيده دي چې ځواکمن عقايد هغه دي چې په دين پورې تړاو لري څرنګه چې پوهېږو د اسلام مقدس دين د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام مقدس دين يې ومانه ډېر ستر بدلونونونه راوستل. د اسلام مبين دين د ځمکې د کرې لويې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دين ته يې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دوديز نظامونه خوشې کړل او د اسلام آزادئ بخښوونکي دين ته ور داخل شول او ديوې پېرۍ په موده کې اسلامي ځليدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادئ بخښونکو باورونو او عقيدو تر اغيزې لاندې وه. بله بيلګه، په مسحيت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتيزم را پيدا کيدل وو. يو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پايله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتيزم چې د مسحيت د مذهبونو له جملې نه يو لوی مذهب دی خلک دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پايله کې دا چارې د سرمايدارئ او صنعتي کيدو لامل وګرځيدې. نو له دې کبله دلته هم ليدل کېږي چې عقيدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لويو بدلونونو لامل ګرځيدلې دي.

يو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لوديځ رنسانس او بيارغونه د اسلامي تعليماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی، چې د صليبي جنګونو او په آند لس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا يو هسپانوی پوه ويلي دي چې که د شهيدانو د ميدان جګړه چې د فرانسې په جنوب کې د عبدالرحمن غافقي په رهبری پيښه شوه، بريالی شوي وای لوديځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پيړۍ مخکې لاس رسی پيدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنیز بدلون له مهمو سرچینو نه یوه یې هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپیریال د کنترول او ادارې، د زده کړې له طریقې او پېژندنې نه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعو راټولولو او لاس ته راوړلو نویو طریقو، د توکو او خدمتونو د تولید طریقو او د هغو د وېش په طریقو لاس رسی پیدا کړې ټولو ټولنیزو اړیکو بدلون پیدا کړ. په دې اړه یوې ساده بېلګې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنیزو محصولاتو کې د کلیو خلک له یوې او غویونه استفاده کوي، هغوی ډېر زحمت باسي خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله باید ډېر کار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي. خو که چېرته تراکتور او نور زراعتي ماشین آلات کلیو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفایت وکړي چې د دې ماشین آلاتو په کار اچولو سره ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کلیو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي. چې په پایله کې کېدای شي ډېر وګړي د دې وخت پیدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې نه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختیا، په انساني ټولنو کې د بنسټیزو بدلونونو لامل ګرځي.

ټولنیزه نا انډولي

د ټولنیز بدلون د اصلي سرچینو له جملې نه ناانډولي او د طبقاتي، جنسي او قومي ګروپونو پیدا کېدل دي. د پیسو په وېش کې، په قدرت، حیثیت، روغتیا، تحصیلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچینو کې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچینو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچینو نه برخمن نه دي یو ژور تضاد پیدا کوي. دا تضاد د ضرورت له مخې په تاوتریخوالي نه بدلیږي. مګر په ټولنیزو اړیکو فشار اچوي چې بالاخره په بدلون تبدیلیږي. هغه کسان چې دا سرچینې په اختیار کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټینګولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعیت ورکولو او همدارنګه په زور او جبر سره دا سرچینې وساتي. زیاتره کوم خلک چې دا سرچینې په اختیار کې نه لري، د شتمنیو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولی خو په شکایتونو لاس پورې کوي او ځینې وختونه شورش کوي په داسې حال کې، کله چې محرومیتونه ډېرشي او خلک وکولی شي، په خپله سازماندهي لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانګړې او کوچنې فرهنګونه منځ ته راوړي چې د فرهنګي یووالي، د دومداره ټولنیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت او د مالي سرچينو درلودونکي وي د سياسي فشارونو په مرسته کيداى شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنيزه نا انډولي د بخار د ديګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره کولی شو ټينګ وتړو، مګر فشار کرار کرار زياتوالی (تراکم) پيدا کوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زياتره ډېر ګړندی او تاوتريخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم يې واخلئ.

۲- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون کې څه رول لري؟

۳- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون کې کوم رول لري؟

۴- ټولنيزبدلونونه په لوديځ کې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل.

۵- کوچنی او اساسي بدلونونه څنګه توپير کولی شو؟

۶- تکنالوژي په ټولنيز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنۍ دنده

د نا انډولۍ او په ټولنيز بدلون کې د هغه د رول په باره کې څو کرښې وليکئ او بيا يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

یوه کورنۍ په نظر کې ونیسئ چې په هغې کې خلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسېږي. اوس نو ووایئ چې:

۱- د هغوی په اړیکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي منځ ته راغلي وي؟

د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تیر شوي لوست کې ولوستل او ځیني به یې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جریانونه او وده کولی شي د ټولنیزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زیات شي د اقتصادي تولیداتو نوې بڼې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوګنې په برخه کې ضرورت پیدا کوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کېدو او کنټرول لپاره نوویو حقوقي او سیاسي سازمانونو ته اړتیا پیدا کوي. د ځوان نسل د ټولنیز کېدو لپاره د نوویو ښوونځیو جوړولو او د ښوونې د نوې سیستم ایجادولو ته اړتیا پیدا کېږي. او بدلون ته اړتیا همدارنګه دوام پیدا کوي.

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکې ده. همدارنګه کېدای شي

هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي هم د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل وګرځي. مګر په ډېر کم ګړندی توب سره، کله چې نفوس کم شي. نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځیو کې به د کوچنیانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کیدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل یې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمیدو په حالت کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امریکا په متحده ایالاتو او اروپایي هېوادوکې دا ستونزه وجود لري. دا ستونزې د لوړعمر خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالیاتي عوایدو پیدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زیاتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتیني امریکا په هېوادو او آسیایي و افریقایي هېوادوکې لیدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې دودې په حالت کې دی د ښوونځیو او مدرسو جوړولو، د وظیفو پیدا کولو او د ټولنیزو خدمتونو تأمینول دي. چې زیاتره د سیاسي رهبرانو مشروعیت کمزوري کوي او په پایله کې په سیاسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفو سو ځای پرځای کیدل

دیوې ټولنې د ننه یا بهر یا د هغې مهمو سیموته (لکه پلازمینه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغیزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو یوه ځانګړې طبقه ټولنه پریږدي او یا که تحصیل کړی او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتیدنه هم وايي، په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او مکتبونه به تر بدې اغیزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته نیستمن کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځیو او ټولو نهادونو د فشار د کموالي لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغیزو په باره کې په څه پوهېږئ؟

له یوې سیمې نه بلې سیمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرانو او هم په هغو ټولنیزو سازمانونو او ګروپونو چې دا مهاجران په هغو کې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغیزې منځ ته راوړي. په تاریخي لحاظ د مهاجرت له معنا ډکه پایله د فرهنګ رواجیدل (اشاعه) ده. د فرهنګ یووالي هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرین له اصلي اوسیدونکو سره واده وکړي چې د دې اړیکو په پایله کې نوې نسلونه منځ ته راځي. بیالوژیکي ګډوالی تل د مهاجرت د اغیزې پایله ګڼل کېږي.

که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او که په سوله ییز ډول وي او یا که د استعمار غوښتونکو عملیاتو تر پوښتنې لاندې وي، مهاجرت په لویو ټولنو کې د ښارونو د پراختیا او د ښاري ژوند د پراختیا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او یا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غیر فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي، چې له یوه حالت نه بل حالت ته تغییر کوي. ډېر مهم بدلونونه عبارت دي له: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظریات او تضادونه.

کیدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځینې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې نه ډېر شدید مقاومت له سازمانونو نه سرچینه اخلي، د ودیز کړه وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پایله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرت نه نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او د هغه علت څه شی دی؟
۴- په ټولنه باندې د مهاجرت د اغیزې په باره توضيحات ورکړئ.
۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولگي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توگه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي.
او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يو ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
عمومي بدلون، هغه بدلون ده چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي. په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توگه او په يوه وخت کې عمل کوي. او يو په بل اغېزه کوي.
• په هر ځاي کې چې په فرهنگ کې نوې عناصر را ښکاره شي او همدارنگه د فرهنگ محتوا او جوړښت بدل کړي، نو فرهنگي بدلون منځ ته راځي.
• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په باره کې مهمو مفاهيموته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توگه قبلوي.
•د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تگ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې نه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نښې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري،
- جنسيتي نابرابري،

د څپرکي موخې

هیله من یو چې ګرانو زده کوونکو به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره آشنا شي،
- طبقاتي نابرابري او جنسیتي نابرابري توپیر کړای شي،
- د ټولنیزو نابرابریو د کمیدو او را ټیټیدو له لارو سره آشنا شي،
- د ټولنیز عدالت له مفهوم سره آشنا شي،
- له ټولنیزعدالت سره مینه پیدا کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیزې نابرابرۍ څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

کوم خلک چې په یوه ټولنه کې ژوند کوي، د با ارزښته ټولنیزو منابعو لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنیزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسې له نظره :

۱- ولې ټول خلک له شتمنۍ او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آیا دغه توپیر او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنیزه توګه د شتمنۍ، مال، سیاسي قدرت او منزلت او ټولنیز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځینې ګروپونه د اقتصادي، سیاسي، قومي، مذهبي او نورو تړاونو له کبله د زیاتو امتیازونو څخه برخمن وي او ځینې نور یې د ډېرو لومړنیو (ابتدایي) امتیازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچینو (منابعو) د نابرابروېش له مخې ځینې وختونه د وګړو تر منځ طبیعي توپیروي او کله ټولنیز او اقتصادي غیر عادلانه جوړېښت. د بېلګې په توګه: د اساسي یا بنسټیزو سرچینو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځینې وګړي د نورو په نسبت د زیات فکري او فزیکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسه پر دوو ټوټو ورته څمکو باندې کار کوي. خو له دوی نه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلي دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه فاصله یا واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي ګروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې سره توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنۍ، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو ګروپونو برخمن کېدل دي. په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زیاتې سرچینې په واک کې لري خو د خلکو سترې پرګنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتیاوې هم نشي پوره کولی.

د امتیاز لرونکو ګروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنګ ته په پام لرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. لیکن که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي په دې صورت کې ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خوزښت

ټولنیز خوزښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کېدوته ویل کېږي. د بېلګې په توګه: هغه څوک چې په یوه بزګره کورنۍ کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو پواسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلی شو چې هغه ټولنه د ټولنیز خوزښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسیدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوزښت وجود نه لري د ټولنیزخوزښت کچه هم کیدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

هغه ټولنې چې ټولنیز خوزښت پکې زیات وي، نابرابري پکې لږه او یا دا چې د هغې د لړیدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنیزو سلسله مراتبو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي. لیکن هغه ترلې ټولنې چې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري سلسله مراتبو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زیاته وي. له دې کبله ټولنیزخوزښت د ټولنیزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زیاتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او یا انقلابونه را منځته کوي لیکن زیاتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچینو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچینو څخه بې برخې وي، محدودي شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زیاتره په زړه پورې او جالبې پېښې لکه کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابریو څخه را منځته کیږي. هغه ټولنیز خوزښتونه چې د تغییراتو غوښتونکي دي لکه: کارګري جنبشونه، د مریي توب د لغوه کولو خوزښتونه، د ښځو لپاره د رایې د حق ورکولو خوزښتونه او د مدني حقوقو خوزښت، ټول د نابرابرۍ په ورانديې د ځواب په پایله کې رامنځته شوې دي او پراختیايي موندلې ده. د دې خوزښتونو څخه را ولاړې شوي اکثره شخړې او تاوتریخوالی د تغییر او ټولنیزکنترول لاملونه شمېرل کیږي.

د اسلام مقدس دین له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د یو ستر او له ښیګڼو ډک دین په توګه عمل کړی دی او ټولنیزې نا انډولي یې له ریښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي د مساوي او عادلانه حقونو نه برخمن دي. د بېلګې په توګه: د مریي

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزادول د دین له شعایرو څخه شمېرل کېږي چې د ځینو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب او عجم ترمنځه هېڅ توپیر نشته. حتا کوم کسان چې په سیاسي بڼه یې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه خو په خپله مسلمانان نه وه، د یو تبعه په توګه له ټولو حقونو نه برخمن وه.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

د پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولی شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څه ډول کولی شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟

۴- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟

۵- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېریال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابرۍ د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

د نابرابریو له ډولونو څخه یوه یې په ځانګړې توګه په او سنیو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه را پورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنیزې طبقې لپاره مختلف تعریفونه شته خو د دې سره سره ویلی شو چې طبقه عبارت ده له هغو ډلو څخه چې د مادي سرچینو او امکاناتو (شتمني، قدرت او منزلت) څخه د ګټې په توپیر سره د ګټې پورته کولو په جریان کې تشکل مومي نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طریقه کې توپیر را منځته کېږي. له یو ډول سرچینو (شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن دي. یو له بله سره ټولنیزې اړیکې ټینګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو سرچینو څخه برخمن دي لږ اړیکې ټینګوي. دغه اړیکې د راشه درشه، مېلمستیاوو څخه نیولې تر واده، د وینې اړیکې او خپښي، ټول په برکې نیسي. په دې ترتیب سره د خلکو هر هغه ډله چې

د سرچينو يوه ځانګړې برخه پخپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې يو ځانګړې ډول او طريقه لري چې د هغه چا سره چې له دوی څخه پورته او يا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپيرلري. له دې کبله هغه ګروپ خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبک اوطريقې څخه برخمن دي، يوه طبقه بلل کېږي او لکه څرنګه چې توضيح شوه، د طبقاتو موجوديت د يوې ټولنې د خلکو ترمنځ د يو ډول ټولنيزې نابرابرۍ په معنا دی.طبقې په اوسنيو ټولنو کې يو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهميت له مخې چې لري يې، ځينې يې لږ څه توضيح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه ده. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نده ايستل شوې او زيات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې. په داسې حال کې چې په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله پوره څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنيو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو د يوې کمې اندازې څخه برخمن دي ليکن شتمنۍ ډېره په غير عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زيږديز کال کې د امريکا په متحده ايالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹%) شتمني يوازې په سلو کې د يوه فيصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو، کله چې شتمنۍ په دې ډول په غير عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنيز قدرت او منزلت چې د شتمنۍ سره ډېره نږدې اړيکه لري، به هم په دې ډول په غير عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې وليدل شوه، په طبقاتي ټولنو کې سره د دې چې د ټولنې غوڅ اکثريت خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ژوندانه د امکاناتو ټيټه اندازه تامينيږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غير عادلانه ډول وېشل کېږي.

هر اړخيز زبېښاک (استثمار)

د هغه دليلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتياوو په هکله مو وړاندې کړل، په دې ټولنوکې يو ډول آرام او نرم ليکن ډېر ژور او پراخ زبېښناک موجود دی. يو محدود لږکی (اقليت) چې د ټولنې ارزښتناکه سرچېنې او امکانات يې په لاس کې دي، د ټولنې ډېرکې(اکثريت) له اقتصادي، سياسي او فرهنګي لحاظه زبېښي. د نابرابری د همېشني نظام جوړول په څو لحاظه د مسلط ګروپ په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتيازونه چې دغه ګروپ د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتيب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې دزور ورو او شتمنو تر زيات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتيازونو د خونديتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دويم، دغه مسلط ګروپ د ښوونې او روزنې د دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دريم، غوره او وتلو کسانوته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټيټ مقام کې دي د کارګر اجير او مصرف کوونکي تر نامه لاندې کار واخلي او په دې ترتيب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زياته کړي.

څينې پوهان په دې آند دي چې د نابرابری نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی د رقابت نه ډک نفوذ زياتوي او دا امکان ورته برابروي هغه کسان چې ښکته ژوند لري، وزبېښي.

اسلام کله چې د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په شبه جزيره کې راوځليد، په

طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مريي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر، ابوعبيده، مصعب بن عميره (رض) چې د ټولنې له شتمنو او باعزته اعرابو څخه وه او همدارنګه د بلال، ياسر، سيمه، عمار او صهيب (رض) چې له نيستمنی او فقيري طبقي او د مريانو له جملې څخه وه ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت نه لرې وګڼل.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- طبقه تعريف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

۳- زېښناک څه شی دی؟ کومه طبقه زېښنل کېږي؟ توضيح يې کړئ.

۴- اسلام له ټولنيزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنګه مبارزه کوي؟

۵- د لوړوالي او فضيلت معيار په اسلام کې څه شی ده؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړې او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنسي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې یوه نیمایي نارینه او بله نیمایي یې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارینه په مساوي توګه له امتیازاتو څخه برخمن دي؟

۲-که چېرې د جنسیتي نابرابرۍ کوم ډول موجودوي، هغه توضیح کړئ.

جنسیت څه شی دی؟

جنسیت یعنې د ښځو د حقونو نه دفاع او ملاتړ او په ټولنیز، اقتصادي، او فرهنګي برخو کې نارینه او ښځې تر منځه په برابرۍ باور او د ښځو د تحقیر، توهین او پر هغوی د ظلم او ستم په وړاندې مبارزه ده. د جنسیتي مسایلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزه ساحه کې د ښځې او نارینه لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده ترڅو جنسیتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسیت د ټولنیزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسیت د خپل ځان او نورو سره د اړیکو د ټینګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورنې ژوند په ټاکلو کې زیات تاثیر لري. جنسیت د ټولنیزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی ځکه چې په زیاتره ټولنو کې د ټولنیزو سرچینو مهمه برخه پخپل واک کې لري. د جنسیت ټولنیزه معنا نارینه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جل جلاله) انسان د نر او ښځې له دوه جنسونو څخه پیدا کړې دي. د خدای تعالی د حکمتونو د نمونو څخه یوه یې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې

شمېر کابو سره مساوي ده. ښځو او نارينه وو د تاريخ په اوږدو کې يو ډول د کار جنسيتي وېش درلوده ښځې په زياته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادو نو په روزنه بوختې وې او نارينه د کور نه د باندې کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو خو څرګند عايد يا ګټه وټه يې نه درلوده. په دې دليل د ښځو ټولنيزمقام ورځ په ورځ را ټيټيده د دوی ځواکمني او وړتيا د نارينه وو په پرتله لږه په پام کې نيول کيدله او له همدې کبله وه چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحيته کارونه د نارينه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارينه وو سره متناسب مقام نه لري او معمولا ښځې هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځينې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې د کارکولو څخه د ښځو بې برخې کولو دليل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دوديز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي واقعيت دادی چې له حياتي پلوه ښځې او نارينه لږ توپير سره لري او دغه توپير د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې يې کړو. د اسلام سپيڅلی دين هم ښځې د نارينه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسميت پېژنې ليکن د ښځې يا د نارينه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاريخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخيستنې شاهد دی. ښځو د پيامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخيستی ده. په رواياتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او يو شمېر نورو مسلمانو ښځو د احد، حنين او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی. او همدارنګه په فرهنګي او علمي مسايلو کې يې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شوه چې په علمي مسايلو کې پوهان شول. د بيلګې په توګه: حضرت عايشه (رض) د احدايثو له سترو راويانو څخه شمېرل کېږي او پخپله د فقهي د مسايلو په باره کې ځانګړی ليد او نظريات لري. دلته د جنسيتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابرابری په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسيتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زياتې منفي پايلې لري خو موږ بې دلته د ځينو مهمو په طرحه باندې بسينه کوو:

د ټولنې وروسته پاتې والی

ديوه ملت پراختيا او ملي پر مختګ د ښځو له حضوراو فعاله ګډون نه پرته دا پروسه له مشکل سره مخامخ کيږي.څرنګه چې ليدل کيږي دافغانستان زياتره ښځې بې سواده دي اوکله چې د ټولنې نيمايي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک د کار، فعاليت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پايله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.

ټولنيز کړکېچ يا لانجه

پخوا به ښځې او نارينه دواړه د ټولنيز دود تابع وو او هر چا به هغه کارکاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو خو نن سبا د ښوونې او روزنې، اړيکو او رسنيو د پراختيا او پرمختګ له سببه وضعيت بلکل توپير پيدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې ښځې هم کولی شي چې د نارينه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عايد لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفيت د لوړيد او لوړو ټولنيزو مقامونو ته د رسيدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتيا نه برخمن دي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپير او تبعيض نه ډک وضعيت چې ښځو ته د دوی د ظرفيت د لوړتيا او ګټواو کارونو د سرته رسولو مخه نيسي، وزغمي او د هغه له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه بايد د ښځو پرمختيا ته چې د نسلونو بنسټ ايښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....
• ....
• ....
• ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟
۲- جنسیت څه شی ده؟
۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې د اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډیز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو توپیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.

• هغه ګروپونه چې مادي منابعو ته ددوی دلاس رسۍ د توپیر له امله تشکل مومي، طبقه ویل کیږي. نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کېږي.

• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هیڅ ډول امتیاز منبع نه بولي بلکه دانسانانو لوړتیا یواځې په تقوا کې بولي.

• له جنسیتي مسایلو نه ښځو او نارینه ته دژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقو قو ورسپارل دي. تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.

کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي. له دې کبله له هر څه نه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې د نسلونو بنسټ ایښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

زموږ ټولنيزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غريبي او بيکاري،
- د اوسيدلوځای(کور)،
- روغتيا،
- مخدره توکي يا مواد،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

د ښځو د کار موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي د دې څپرکي له لوستلو وروسته:

- د سواد ګټې و پیژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ د له منځه وړلو سره علاقه پیدا کړي،
- د غریبۍ او بېکارۍ منفي پایلې و پیژني او زیار او کوشش ته وهڅیږي،
- د بې کورۍ له ستونزې سره آشنا شي او له هغې څخه د وتلو لارې وپیژني،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاوده مواد، نا امنیو او د روغتیایي خدمتونو له کموالي څخه را منځته کیږي آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو وپوهیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتیالري.څرنګه چې قرآن کریم فرمایي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِی خَلَقَ* خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ*اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَکْرَمُ الذی عَلَمَ بِلَ قلمِ* عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ*)

هغه چاچې ښوونه نه ده کړې بیسواده بلل کیږي دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري د کومو ستو نزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وګړی یې بې سواده دي، له کومو مشکلاتو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیر پخوا نه د ځمکې په سر ژوند وکړ خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې دانسانانو ژوند ډیرساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تیرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لیږدول کیدې. د نوې ټولنې غړو د خپل د ضرورت وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هیڅ ډول ځانګړې پروګرام وجودنه درلود. بې سوادي تل د هیوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل ګرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادي یو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړی درجه دشمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادو ډېر مختګ، ودې اوپراختیا په لاره کې لوی خنډ شمېرل کیږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی بلکه دا یو پېچلی جریان دی چې ملي اونړیوالې مرستې ته اړتیا لري.څرنګه چې لیدل کېږي دبیسوادۍدله منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي آند تردې چې ړانده اوکاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېوادکې له لسو میلونو نه زیات خلک بې سواده دي او همداوس پنځه میلونه کوچنیان د ښوونځي له تلونه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډیرې زیاتې دي چې ډېر مهم یې عبارت دي له:

نېستي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتی والی، روږدیدل جرم او جنایت ته مخه کول. کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادو ته اړ وي. نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي د نیستۍ او وروسته پاتې والي نه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کیدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي ترڅو د ټولنې وګړي بې باسواده شي ځکه بې سواده وګړی نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د زراعت او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړی.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګډون یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړي نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړې چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دی. او د پوهيدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښـوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

نېستي او غريبي د بېسوادي د پايلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياوته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولی چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بيسواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستۍ نه سر بيره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، څرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي.کله چې خلک غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال دعوايدو او د مالياتو له کمښت سره مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره ،روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، ګډو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي. په پايله کې به هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ اخته شي.

روږديدل: بيسواده ټولنه زياتره دنيستۍ او جهل له امله په مخدره موادو دروږديدو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلا په لومه کې ښکیلیږي. بې سوادي او جهل له نېستۍاو په پای کې له روږدیدو سره ډیرې نږدې اړیکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کیفیت ته پاملرنه به ډیره ګټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادي زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو چې موږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې بې وې.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعریف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

۴- بې سوادي او روږدیدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې باره کې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

زموږ ټولنيزې ستونځې: نيستي او غريبي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

۱- ولې انسان غريبيږي؟

۲- د انسان په ژوندانه کې غريبي څه اغيزه لري؟

۳- څنګه کولی شو له غريبۍ او نېستۍ نه مخنيوی وکړو؟

انسان خوراک، کاليو او د اوسيدلو ځای يا کور او نورو وسايلو ته اړتيالري. لوی خدای (جل جلاله) د انسانانو لپاره ټول د اړيتا وړ شيان د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولی شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې ګټه واخلي، د غريبۍ او نېستۍ سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کـهالي او تنبلي وکړي او يا طبيعي او ټولنيزخنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای(ج) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي نو له غريبي او فقر سره به مخامخ شي.

نيستي څه شی ده؟

نېستي يا غريبي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيالري. غريبي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدوکې يې بشرځور ولی او ځوروی يې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نږدې ده چې غريبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کېږي؟) ځواب ورکول ډير مـهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب د پيداکولو نه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب ياستو چې لاملونه يې ډير زيات دی خوځيرنه يې په دې ځای کې ممکنه نده، مګر په عام ډول کولی شو هغه په دريو عمومي برخو وويشو.

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بیلابېل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې ریښه یې پخپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي کول او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو اوګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

۴- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو څولاملونو اخته وي پخپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کیږي او غریب اونېستمن کېږي.

طبعي لاملونه

خدای (جل جلاله) زموږ د اړتیاوړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د امواد په طبیعت کې یو ډول نه وی وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې بې لږ حاصل کوی.

۲- ځینې سیمې معدنونه او دلوړ قیمت منابع لري لکه سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز،خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځیني طبیعي حوادث لکه: سیلاو، وچکالي، او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خیزو سیموکې ژوندکوي کولی شي په لږ زحمت ډیر حا صل لاس ته راوړي. خو هغه خلک چې په کم حاصله سیموکې ژوندکوي باید ډیر زحمت وباسي خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، او سپنې، نفت اوګازو معدنونه لري کولی شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته ارتقا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالې راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه د دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي. نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د ثروت دلرلو سبب اونه درلودل یې د غریبۍ او نیستۍ سبب ګرځي.

ټولنیز لاملونه

دیا دشویو لاملونو ترڅنګ، ټولنیز لاملونه هم په طبیعي سرچینو دانسان د لاس رسی او یا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبیعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم په واسطه ویشل کیږي.که دا سیستم عادلانه او د تعصب او تبعیض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخي له امکاناتو او صنایعو څخه ګټه اوچتوي اوکه چیرې اقتصادي اوټولنیز نظام عادلانه نه وي نو یوازې کم خلک به له دې نعمتونو نه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کیدلی شي چې هر وګړی یې د خپل لیاقت او وړتیا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نیستۍ او فقر لوی لامل د سیاسي، ټولنیز او امنیتي ثبات نشتوالی دی کومه ټولنه کې چې له سیاسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي خلک له زیاتو امنیتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کړکیچونو کې په مصرف رسیږي او ټول پروګرامونه د خپل سیاسي بنسټونو د ځواکمنۍ او د مخالفینو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پایله کې ټولنه په نیستۍ اخته کېږي همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنیز ثبات موجود نه وي خلک تل له یوه ښار څخه بل ښار ته تیښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه په معیشتي چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي اوکه چیرته له ټولنې نه امنیت خپل تغر ټول کړي هیڅکله به د اقتصادي ریښو د قوت او ودې خیال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاریخ او د با ارزښته او قیمتي سرچینو درلودونکی دی، خو په خواشینۍ سره اوس د ډیرو نیستمنو اوغریبو هېوادو په ډله کې راځي. د هېواد د غریبۍ لاملونه په دې تاریخي مرحله کې عبارت دی له:

۱- **د اوږدي مودې جنګونه**: زموږ خلک درې لسیزې د دین او خپل هېواد د آزادی لپاره او وروسته بیا په داخلي جنګونو اخته شول په دې موده کې نه یوازی د هېواد د ودې او پراختیاله لپاره کارونه شو بلکه د ملت موجوده سرمایه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټیز اقتصاد، لکه کارخانې او اقتصادي تاسیسات د صنعت، کرنې او نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- **د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنیز نظم او انظباط له منځه تلل**: چې د دې نظم اوانظباط له منځه تلل دخلکو په کړو وړو کې د ګډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعا لیتونو دمخنیوي لامل وګرځیدل.

۳- **بې سوادي او ناپوهي**: د جنګ د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي

ترلې وو او دا کار د دې سبب شو چې زموږ یونسل تقریباً په عمومي ډول بې سواده او یاکم سواده پاتې شي. په دې مشکل باندې بریالې کېدل یو ملي عزم ته اړتیالري چې په سرکې د افغانستان د اسلامي جمهوریت دولت چې د ملت له ځواک اوارادونه استازیتوب کوي، ربښتینې طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته یې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د یوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غریبۍ او نېستۍ چې د دوی د خوارۍ او ذلت سبب ګرځي خلاصون پیداکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د غریبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ؟
۲- د غریبۍ د ټولنیزلاملونو نوم واخلئ.
۳- د غریبۍ او فقرطبیعي لاملونه کوم دي؟
۴- ولې زموږ ګران هېواد له غریبۍ سره لاس په ګریوان دی؟
۵- څنګه کولی شو د خپل هېواد څخه د غریبۍ لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:
۱- آیا نور منابع په واک لرئ چې وکړی شي له هغو څخه ګټه واخلي؟
۲- ایا دخپلې کورنۍ ځینو غړوته دیوه بل کار وړاندیز کوئ؟
۳- ایا دکورنۍ ځینې غړي د نویو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟
د پورته پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږېږئ او ځوابونه یې په خپلو کتابچوکې ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې: (استوګنځی)

پرتله یې کړئ

موږ ټول کورونوته اړتیالرو ځینې خلک په کورونو او ځینې نوریې په خیمو او کږدیوکې ژوندکوي. ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتیا لري؟

۲- که موږ د اوسیدلو ځای ونه لروڅه کیږي؟

۳- څه باید وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

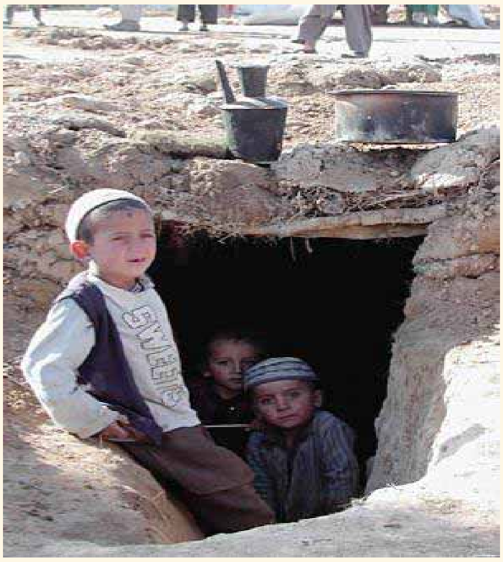

په ډیرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسیدلو ځایونه ټاکل او له ګرمۍ او یخنۍ څخه د ساتلو لپاره یې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونې هم بدلون ومونډ. د انسان ساتنې د ضروري اړتیاوو د پوره کیدو سربیره، د ښکلاپیژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بیلابیلو ټولنوکې د دوی د فرهنګ او د دیني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکو نوکورونه جوړ شول.

د ډیرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بیلو بېلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډیر ښکلي او مجلل، او د ژوندانه د هوسایني په ټولو وسایلو مجهز جوړ شول. د استوګنځایونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډیرو مهمو اړتیاوو څخه شمېرل کیږي. حتی د نړۍ په ډیرو پر مختللو هېوادونوکې، ډیرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره میاشت کې د پام وړپیسې د کورو دکرایې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هېواد په

بېلابېلو دلايلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو نه شمېرل کېږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځینې مهم دلیلونه عبارت دي له:

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کالو په اوږدوکې ډېر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نږدې هېوادونه کډه شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېوادکې رامنځته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغونه زیات شمیرېې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښاروکې استوګن شول. په ځانګړي ډول دکابل په ښارکې د هغه د ظرفیت نه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-داستوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړۍ سرکې دولت کولی شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړی. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي تر څو خلک مجبورنه شي چې بې نقشي او پخپل سرکورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابرکړي د مثال په توګه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه یې جوړکړل نو دولت باید د هغو سرکونه او کوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته و غزوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تیرو لسیزو کې په هېواد کې جګړې دوام درلود او ډیرې و دانی یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. پدې ورستیو کلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه هم داخورا مهم ټولنیز مشکل ندی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، او دخلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳- د تعمیراتي موادو قیمتي

تعمیراتي مواد له ګاونډیو ملکو څخه زموږ هېواد ته رالیږدول کیږي، څرنګه چې په وروستیو کلونوکې زموږ داخلي تولیداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لازمې بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتي وارداتي مواد د نا امنۍ، د مواصلاتې لارو د خرابوالي په نسبت ډېر ګران دي. دا په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردې په ښارونو اوکلیوالي سیموکې هم زیات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو نه برخمن نه دي او یوازې د ګرمۍ اوسړو مخنیوی کوي. نو ځکه دکور مشکل یوازې په ښارکې نه بلکه په کلیوالي سیموکې هم دا ستونزه وجود لري.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوټولو هېواد والو ته د استوګنځي دتأمین په موخه، هم دولت او هم خلک باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هیواد ټولوښاروته د ماسترپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړئ شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بډې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت دټولو ښارونوپه ځانګړي ډول د استوګنې د کورو لپاره عمومي خدمتونه لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم،برښنا، تیلفون، سړک او پخه شوې کوڅه جوړه کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکو جوړول**: یو ډیرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دولت ارزانه کورونه خو په ټولوسایلو مجهز کورونه جوړکړي او خلکو ته یې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډېره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډېروخلکو ته به په لږه فضا کې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه ونیاست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت باید کوم کارونه سرته ورسوي؟

۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه باید سرته ورسوي چې زموږ خلک د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي.

۵- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړاندیزڅه دی، ویې لیکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنیزې ستونزې په ځو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

پرتله يې کړئ

سلامتي د لوی خدای (جل جلاله) ډېرلوی نعمت دی لاندې پوښتنې په غوروولوئ او د هغو په باره کې سره وزغيږئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږته ارزښت لري؟

۲- که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړپاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډېرو لويو دښمنانو څخه دی. اوتاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو.

سربيره په دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډېرزيات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډېر ناوړه او خطر ناکو ساری ناروغيو اخته کېدل او په زيات شمېر خلک يې له منځه وړل اوکله هم د وبا او طاعون په واسطه ډېر خلک له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دکېتور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لګوي.

۴- د انسان مړینه.

۵- د نفوسو کمښت: لکه څرنګه چې له دې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولی شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي اویا یې بیخي له منځه یوسي.

سره د دې چې ناروغی په بشپړ ډول له منځه نه ځي خو په ننني نړۍ کې ډیرې ناروغۍ د مخنیوی او درملنې وړدي، څرنګه چې رسول ﷺ فرمایلي دي: (خدایﷻ ناروغي نده پیدا کړي خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړی.)نو له درملو نه استفاده وکړئ. . هغه ناروغۍ چې هره ورځ یې په زرګونو وګړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانۍ سره د درملنې وړدي نوځکه نن ورځ موږ ته دامسئله مهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړ کړو چې په ناروغیو اخته نه شو. دوهم دا چې کله ناروغه کیږو، باید وکولی شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغیو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي (سؤتغذي)

د انسان دروغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې دنا روغیو په وړاندې خپل مقاومت له لاسه ورکوي اوبدن یې په خوار ځواکۍ اخته کیږي.

د غیر صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خوړو څخه استفاده وکړي، له بېلابېلو ناروغیو سره مخامخ کیږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسایلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسیږي، فاسد او خرابیږي. خراب او فاسد خوراکي شیان د خلکو د راز راز ناروغیو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نیول کیږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیایي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپیریال او ککړه هوا

پاک چاپیریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډېر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تیلو نه استفاده کول او په لسګونونور عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د کوچنیانو په روغتیا او سلامتۍ نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنۍ د کوچنیانوپه وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپیریال هم د کوچنیانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنۍ پورې په کوچنیانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا کوچنیان د ساري ناروغیو او همدارنګه د ساتنګۍ د ناروغیو له امله او د خوار ځواکۍ، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او ښنبلو نه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپیریال کې وجود لري او تنفسي نا روغتیا دهوا له ککړ تیا نه منځ ته راځي چې د کوچنیانو د مړینې لامل کرځي.

د ملاریا د خپریدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا دغماشي په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپیریال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک اوروغ چاپیریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپیریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

د هغو ستو نځو سره سره چې د روغتیا په برخه کې یې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډېر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونوخلک د درملنې لپاره بهر نیو هیوادو نو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اساسي قانون د۵۲ مادې مطابق **دولت مکلف دی د قانون د احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغيو د درملنې وسايل او روغتيايي آسانتياوې په وړيا توګه برابرې کړي.**

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د ځينو ساري ناروغيو نه نوم واخلئ.

۲- له نا روغۍ کوم زيانونه سړي ته رسېږي؟

۳- څنګه کولی شو چې د ناروغيو په وړاندې ځان وقايه کړو؟

۴- خوار ځواکي څه شی ده؟

۵- له غير صحي خوړو څخه ګټه اخيستل د سړي په بدن باندې څه اغيزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغيزه لري؟په دې باره کې څو کرښې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: دنيشه يي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځيني وګړي خپله او دنورو روغتيا د نيشه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسي په آند

۱- د نيشه يي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زيانونه لري؟

۲- آيا نيشه يي توکي زموږ د هېواد لپاره يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نيشه يي توکو توليد، استعمال او قاچاق څرنګه وګړنيزې او ټولنيزې پايلې لري؟

۴- څه ډول کولی شو چې دا ستونزه له منځه يوسو؟

نن ورځ نيشه يي توکي زموږ د هېواد، سيمي او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږی. د جګړې په بحراني کالونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه مساعده وليده او په لرو پرتو سيموکې يې د دولت دنه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعاليت لاس پوري کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفداری خلک د اپينو(ترياک) کرلوته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو توليد د بين المللي مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه

حاصلات چې په افغانستان کې تر لاسه کوی اروپايي او امريکايي هېوادونو ته قاچاق کوي.

مخدره مواد هغو موادوته ويل کيږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډېر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړيږي. د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځته کړيدي چې سهمې برخې يې دادي.

دګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې تولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کيږي.

ډيرګتور محصولات و جود لري چې بزګران کولی شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. ولی د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کړوچې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کړي؟

رو ږ د ی کيدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوی ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کيږي.

اعتياد په دې ډول موادو انسان ناجوړه کوي او هغه د ګټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولوته يې اړباسي، کله چې په يوه هېواد کې د معتادينو شمېره زياته شي، د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري فساد تشديد

څرنګه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچيان هڅه کوی ځينې دولتی مسئوولين (په ځانګړې ډول د پوليسو په اداره او محکموکې) په بيه واخلي او خپلو فعاليتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځينې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پيسو په بدل کې له ځان سره ملګري کوی ترڅو د دوی له نفوذ څخه ګټه واخلي. نوله همدې امله اداری فساد پراخيږي او د هغې د کموالی لپاره هڅې د ناکامی سره مخ کيږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځينې کړی د اداری فساد د پراخيدو څخه ملاترکوي.

نا امني او تاو تريخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو دقاچاق مخه ونيسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په ګټه اخيستلو هڅه کوي چې د دولت د تدبيرونو په وړاندی و دريږي او خپل فعاليت ته ادامه ورکړی. د دوی يوه لاره ددولت دهڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضيح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځته کول او د تاوتريخوالي نه استفاده کول دي.

څرنګه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زياتې پيسې لاسته راوړي نو په ډيرو عصر ي وسلو سمبال دي.د شرايطو د برابرېدوپه صورت کې له هغو نه د خلکو او دولت په مقابل کې کار اخلي نوځکه نشه يي مواد له نا امنی اوترهګری سره نږدې اړيکې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نېشه يي توکي څه شی دي؟

۲- د نېشه يي توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزگران له کومو زراعتي محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟

۴- د نا امني او تاوتريخوالي په باره کې يو څو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کيدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نېشه يي توکو له منځه وړلو په باره کې خپل وړانديز په څوکرښو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امني او تر هګري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ووایئ

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک یې زغمي، نومونه یې واخلئ؟

۲-کوم لاملونه د نا امنی سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه باید سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سیاسي، فرهنګي، او ټولنیزو فعالیتونوته اړتیا لرو. دا فعالیتونه هغه وخت امکان لري چې پوره امنیت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنیت وجود ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور د عادی کار او فعالیت څخه پاتې کیږي.

له هرڅه نه مخکې باید د امنیت مفهوم شرحه کړو. امنیت په ټولنه کې هغې وضعې ته وایي چې خلک د ډاډ اوآرامی احساس وکړي، او د هیچا او هیڅ سازمان له خوا ورته ګواښ مو جود نه وي. د بیلګې په توګه: که څوک یو کار کوي او د هغه کار له هیڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ویلی شو چې هغه د کار کولو امنیت لري. او یا که خلک پرته له ویرې او

گواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا نه وېره ونه لري، نو هغوی د ځاني او مالي امنيت نه برخمن د ي. له دې معلوميږی چې امنيت ډولونه لري چې ډېرمهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادی، سياسي، ټولنيزاو ځاني امنيت څخه. په عمومي ډول ويلی شوچې امنيت په دوو ډلو رواني او فزيکي امنيت ويشل شوی دی.

رواني امنيت هغه وخت حاصليږي چې کامل امنيت وجود ولري. او فزيکي امنيت د امنيت ډېرکم حددی،که فزيکي امنيت وجود ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پيښيږي په دې صورت کې به رواني امينت هم وجودو نه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځته کيږي چې ټولنيز قواعد اورسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرګنيز ملاتړ له لاسه ورکړی وي. چې يو شمېر له دې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډېر لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی يا خارجي جنګونه) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سياسي ايديولوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنيو مهم لامل ويره اچونه ده. چې په دې لوست کې په لنډه توګه پرې رڼا اچوو.

ترهګري (ويره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعاليت چې د خلکو د وحشت، وېرې او نا ارامۍ سبب شي او سياسي موخې ولري ترهګري يا (ويره اچونه) بلل کيږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه او ډله ییز تبلیغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سیاسي موخوته ورسیږي ترهګري بلل کیږي. زموږ خلک له ډیرو کالو را هیسې د سیمه ییز او نړیوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنی لپاره ډیرې بدې پایلې لري چې ځینې یې دادي:

د خلکو وژنې

ترهګر خپلو موخو ته د رسیدو لپاره حاضردي چې بېګناه خلک په قتل ورسوي.

د هېواد ویجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ترلو اوسقوط لامل ګرځي. ترهګري عملیات لکه څنګه چې د خلکو ځان ته ګواښ دی، همدارنګه د دولتي او خصوصي مالونو اوساختمانونو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېوادمو آباد شي، ورانیږي.

د وخت ضایع کیدل

وخت د انسان لپاره ډیرمهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډیرولویو پر مختګونو لاس بری پیداکوي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د نا امنی په دلیل او د ترهګرو د فعالیتونو له امله د موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختګ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول توان هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت تأمین کړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲ ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لاملونه کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال يې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې اړه کې څو کرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په ګران هېواد کې کلونه کلونه جنګ جریان درلود. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د ځوکالو راهیسې یو زیات شمېر ناچودلي ماینونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوندتهدیدوي. ستاسې له نظره:

۱- آیا تاسې تراوسه ناچودلي ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲-که چېرې ماین سره مخامخ شوئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونود مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړئ؟

هغه هېوادونه چې د جنګ له مرحلې څخه تیرشي ترجګړې وروسته ډېر کالونه بیاهم د جګړې ستونزې ګالي. د ډېرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او نا چوادلو توکو پاتي شوني دي او په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب ګرځي. په دې ځوکالونوکې د ماینونو او ناچادلو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شویدي په تأسف باید ووایو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بیاهم زیات شمېر نا چودلي توکي تر اوسه هم تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند تهدیدوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

ډېرکارونه په دې برخه کې باید سرته ورسوو چې ډېرمهم یې دادي.

- یو اساسي کار دادی چې دولت باید هلې ځلې وکړي چې ډېرژر ماینونه اونور ناچوادلي توکي راټول کړي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وساتي
- بل ډېرمهم کار دادی چې خلک د ماینونو په خصلت و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې د دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماینونوپه سیموکې ژوندکوي، باید ډول ډول ماینونه وپیژني، د هغوی په خطرونووپوهیږي او له هغې سره د چلند زدکړه وکړي. چې خپل ځان له هغوی څخه وساتي.

د ماین پاکی مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې هکله یې زیات کارونه سرته رسولي دي او ځینې هدایتونه یې د تبلیغاتوله لارې کړي دي چې ټولو خلکو ته له ارزښت څخه خالي نه دي:

بحث وکړئ

ناچاودل شوی توکي څه شی دي؟

پلاستیکي،دلرګیو او اوسپنیزه نا پېژندل شویو توکو ته لاس مه وروړئ، کیدای شي چې ناچاودلي توکي او یا یو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودلي نه وي، د نا چاودل شویو توکو په نامه یادیږي. نا چاودل شوي توکي عبارت له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور دي. نا چاودل شوي توکي له فلزاتو، لرګیو او پلاستیک نه جوړ شویدي، او د اقلیم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي اوکوم مهمات چې له فلز نه جوړ شوې دي زنګ یې وهي او پېژندنه یې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو ساحوکې چې دا توکي نه پېژنو باید د سیمې مشرانو او یا د ماین پاکۍ دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. ز یاتره نا چاودلي توکي د ځمکې پرمخ پراته وي او د هغوی له خطرونو نه مخنیوی ډېرآسانه ده. په داسې حال کې چې ماینو نه زیاتره د ځمکې لاندې ښخ وي او د هغو د خطرونو نه مخنیوی ستونزمن دي. خو نا چاودلي مهمات کولی شي د ماینو نو په پرتله د ډېرو تلفاتو اویا د انسانانو او حیواناتو د ټپي کیدو لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. (د حب الو طن من الايمان) د مقولې په بنسټ؛ وطن، د هېواد په هر وګړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په او لاد خپل مور او پلار ګران وي نو د ټولنې په افرادو هم باید خپل هېواد ګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودل شویو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو ګواښ دی نو د هېوادتېولو اتباعو ته لازمه ده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودل شوي توکي ووینې هغو ته لاس ورنه وړي بلکه یو صلاحیت داره ادارې ته باید خبر ورکړي چې په دې ډول خپله ایماني او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودلي توکي څه شي ته وایي؟
۲- ولې خښ شوي ما ینونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟
۳- ماینونه او نا چاودلي مهمات څه خطر لري؟
۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شی څه کار به سرته رسوئ؟
۵- څنګه کولی شو چې دنا چاودلو مهماتو او ماینونوله شرنه په امن کې پاتې شو.

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولی شو د ماینونو او نا چاودلو توکو او مهماتو له خطرنه په امان کې پاتې شو، په دې باره کې څوکرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ خو په لوست او ليک نه پوهيدل. په هغه وخت کې د تير نسل تجربې به په شفاهي اوعملي توګه له يو نسل نه بل نسل ته انتقاليدلې.
- نيستي(غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو دنه لرلوچې انسان هغه ته ضرورت لري په معنا ده. نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدوکې يې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړېدي.
- هغه ټولنه هو ساينې او شتمنۍ ته لاس رسی پيدا کوي چې وګړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو نه ګټه لاس ته راوړي.
- د ډيرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي،خود استوګن ځای ستونزه لا هم دوکړو له ډيرو مهموستونزو څخه شمېرل کيږي.
- ناروغي تل دوګړو د ښمنه ګڼل کيږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هريو په ساده اوسختو نا روغيواخته کيږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتيا لومړنی شرط ښه خواړه او مکمله غذاده.

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library